

MIEJSCE EDUKACJI RELIGIJNEJ W POLITYCE OŚWIATOWEJ WIELOKULTUROWEJ EUROPY

Społeczeństwa żyjące w obszarze kultury zachodnioeuropejskiej osiągnęły niebywały rozwój społeczno-ekonomiczny, oparty głównie na dobrobycie i potędze ekonomicznej. Aczkolwiek świadomość człowieka Zachodu nie jest pozbawiona elementów duchowych, to w zsekularyzowanych społeczeństwach nie są one eksponowane jako podstawowe wartości społeczne. W sytuacjach trudnych życiowo człowiek Zachodu zadaje sobie tradycyjne pytania o sens swojej egzystencji, problem nierówności czy zła. W momentach głębokiej refleksji dochodzi do wniosku, że dobrobyt i wartości oparte na potędze pieniądza nie zaspokajają jego potrzeb, nie odpowiadają bowiem pozytywnie na nurtujące go pytania. Potrzebny jest powrót do wartości, duchowych, wprowadzania młodego pokolenia w świat wartości.

Wspólna Europa coraz wyraźniej powraca do tradycji religijnych poszczególnych krajów, aby zachęcić młode pokolenie do poznania wartości duchowych zgodnych z ich założeniami, a poprzez to do pogłębiania i ubogacenia swej osobowości. Pomimo różnego rozumienia edukacji religijnej (ze względu na wielość czynników ją warunkujących) oraz różnego rozumienia roli i udziału szkoły w tej właśnie edukacji, w szkołach europejskich można zauważyć nowe podejście do edukacji religijnej, będące m.in. rezultatem zrozumienia powyższych potrzeb.

Chrześcijańska religia zachodnioeuropejska jest podzielona na dwa główne nurty: rzymskokatolicki i protestancki. Ważną rolę w dialogu religijnym odgrywa też szeroko rozumiana wschodnia tradycja ortodoksyjna. Ten podział w znaczącym stopniu wpływa na kształt i charakter edukacji religijnej w poszczególnych krajach. Miejsce edukacji religijnej w systemach oświatowych państw demokratycznych jest ponadto uwarunkowane czynnikami historycznymi, społecznymi, politycznymi i kulturowymi, które określają rolę religii w życiu społecznym i politycznym danego kraju.

Unia Europejska - jako przede wszystkim gospodarcza wspólnota demokratycznych

państw członkowskich - nie stworzyła własnego, całościowego modelu edukacji europejskiej (ani tego robić w przyszłości nie zamierza)²¹. Pozostawia w tym obszarze prawo do stanowienia i realizowania własnych modeli w obrębie suwerennych, krajowych systemów edukacyjnych. Deklaruje jedynie pewne ogólne propozycje i zalecenia, wynikające z troski o „rozwój oświaty na wysokim poziomie”²², której wyrazem są różne programy wspomaganie i projekty innowacyjne. Jej rola wyznaczona jest i ograniczona przez zasadę subsydiarności. Podobnie obszar szkolnej edukacji religijnej Unia pozostawia w gestii władz i Kościołów poszczególnych państw członkowskich.

Podstawowym dokumentem wyznaczającym politykę Unii w stosunku do wspólnot religijnych jest tzw. Klauzula kościelna zawarta w Akcie Końcowym Traktatu Amsterdamskiego z 1997 roku, która brzmi: *Unia Europejska przestrzega oraz nie narusza statusu, jakim cieszą się Kościoły oraz stowarzyszenia i wspólnoty religijne w Państwach Członkowskich zgodnie z odpowiednimi przepisami prawnymi. Unia Europejska przestrzega w równej mierze statusu organizacji o charakterze filozoficznym i bezwyznaniowym* (T. Pieronek, 2002, s. 1).

Przyjęcie takiego stanowiska wynika zarówno z przestrzegania zasady wolności i neutralności religijnej, jak również jest konsekwencją pluralizmu wyznawanych przez Europejczyków poglądów, do których zaliczyć należy nie tylko wierzenia religijne, lecz także poglądy filozoficzne i bezwyznaniowość.

Deklarowana przez Unię tolerancja dotyczy przedstawicieli poszczególnych religii oraz systemów prawa regulującego stosunki wspólnot religijnych wobec państw, w których są one obecne. Unia uznaje ich prawny status quo i nie rości sobie prawa do zmiany tego stanu

²¹ Legislacyjne i wykonawcze kompetencje Unii Europejskiej są ograniczone przez zasadę subsydiarności, która wyklucza bezpośrednią ingerencję w poszczególne narodowo-państwowe systemy szkolne.

²² Dążenia te Unia Europejska po raz pierwszy zasygnalizowała w układzie z Maastricht z grudnia 1991 roku, który zapoczątkował „europejską politykę oświatową”.

prawnego. Stosunki wyznaniowe w państwach członkowskich Unii są tworzone przez wewnętrzne decyzje państw, a przyjęte przez nie rozwiązania prawne odnoszące się do kwestii religii są bardzo różne ze względu na wielość struktur wyznaniowych oraz uwarunkowania kulturowo-historyczne i społeczno-polityczne. W wyniku tego ogólny obraz wyznaniowy Unii Europejskiej jest pluralistyczny.

Podobnie zróżnicowany jest ogólny obraz edukacji religijnej. Poza wymienionymi uwarunkowaniami na organizację i charakter szkolnych lekcji religii mają wpływ czynniki o ogólnym i dynamicznym charakterze: z jednej strony, postępująca seku-laryzacja społeczeństw zachodnich, a wraz z nią zmniejszająca się rola religijności w życiu człowieka XXI wieku, z drugiej strony, odradzanie się świadomej religijności (religijności z wyboru) i jej deprywatywacja (J. Casanova, 1994, s. 5-6) wraz z dynamicznymi tendencjami ekumenicznymi. Są to tendencje często przeciwstawne, świadczące o tym, że religia nadal jest obecna w życiu europejskich społeczności, ale jej znaczenie dla poszczególnych jednostek lub grup jest bardzo różne. Wyraźne poszukiwania młodzieży i pragnienia „czegoś więcej” w kwestii wiary w sytuacji anomii religijnej prowadzi do zjawiska, które socjologowie religii nazywają mieszkanką religijnej wrażliwości i deficytu tradycji oraz podstawowej wiedzy o chrześcijaństwie.

Edukacja młodego pokolenia musi obejmować kształcenie religijne, gdyż bez niego młodzież nie tylko nie rozumie historii, ale również sprawy i problemy współczesnego życia warunkowane tradycją i symboliką stają się dla niej nieczytelne. W trosce o realizację powyższych zadań Rada Europy w zaleceniu nr 1202 z lutego 1993 roku, dotyczącym tolerancji religijnej w społeczeństwach demokratycznych, zajęła wyraźne stanowisko wobec edukacji religijnej. W dokumencie tym zobligowała kraje członkowskie do zapewnienia edukacji religijnej i etycznej integralnego miejsca w systemie oświaty publicznej (B. Milerski, 1998, s. 19). Zalecenie nie ma jedynie charakteru deklaratywnego, ale odzwierciedla faktyczny stan prawny i praktykę oświatową w większości państw europejskich, w których lekcje religii stanowią obowiązkowy bądź fakultatywny przedmiot nauczania.

Współcześnie kolejnym, istotnym czynnikiem wymuszającym zmiany w obszarze edukacji

religijnej są coraz częstsze wspólnoty niechrześcijańskie w krajach Europy, z których najsilniejsze są wspólnoty muzułmańskie. Konieczność wprowadzenia do szkolnych programów edukacyjnych wiedzy o innych religiach dostrzegają zarówno instytucje państwowe, jak i Kościoły chrześcijańskie. Strach przed islamem wyzwała postawy ksenofobiczne, izolację, a ostatnio coraz częściej również przemoc. Nabywanie rzetelnej wiedzy o islamie i jego wyznawcach może być skutecznym działaniem wobec tych negatywnych zjawisk oraz sprzyjać dialogowi i niezbędnemu, pokojowemu współistnieniu ludzi różnych kultur i religii.

Wymienione wyżej uwarunkowania powodują, że edukacja religijna w szkołach europejskich zaczyna odbiegać od tradycyjnego wzorca. Charakteryzuje się wprawdzie wysokim stopniem zinstytucjonalizowania i przebiega w formie nauki religii w szkołach publicznych, lekcje religii na ogół odbywają w ramach zajęć szkolnych, ale rodzice mają prawo do wycofania swych dzieci z lekcji religii i zdecydowania, by uczęszczały na alternatywne lekcje etyki lub nauk filozoficznych (np. Niemcy, Holandia, Polska, Słowacja).

Konfesyjne lekcje religii tracą jednowyznaniowy charakter. Tradycyjny model konfesyjno-katechumenalny został zastąpiony modelem konfesyjno-dialogicznym ((B. Milerski, 1998, s. 290 - 301), który dowartościowując identyfikację wyznaniową jednocześnie jest otwarty na dialog pedagogiczny, ekumeniczny i światopoglądowy (taki charakter mają lekcje religii w Niemczech, Austrii, Słowacji). Zmiany te podyktowane zostały przemianami życia społecznego. Społeczeństwa poszczególnych krajów nie chcą likwidacji lekcji religii w szkole, lecz wprowadzenia koniecznych zmian w edukacji religijnej, adekwatnych do aktualnych potrzeb społecznych. Społeczeństwo niemieckie w sondażu z 2003 roku w 82% opowiedziało się za utrzymaniem edukacji religijnej w szkołach publicznych, tylko 7% ankietowanych chciało wyłączyć religię z edukacji szkolnej. Kościoły protestanckie w niektórych landach lansują politykę oświaty proreligijnej stwierdzając, że „kto nie ma pojęcia o religii, wierzy naiwnie we wszystko” (*Wer keine Ahnung zu Religion hat, glaubt an alles*).

Coraz częściej wprowadzana jest nauka religii niewyznaniowej, opartej na ogólnochrześcijańskich podstawach (Wielka

Brytania, Holandia, Dania, Niemcy, Szwecja). Norwegia ostatnio wprowadziła eksperymentalną naukę religii opartą na studium humanizmu i wielkich tradycjach religijnych, ze szczególnym uwzględnieniem nurtów tradycji chrześcijańskiej - ortodoksyjnej religii charakterystycznej dla Grecji, edukacji religijnej typowej dla Kościoła rzymskokatolickiego we Włoszech i Hiszpanii, odnosząc to, oczywiście, do protestantyzmu. Szwecja w edukacji religijnej realizuje dwa główne zakresy programowe: egzystencjalno-etyczny oraz dostarczający wiedzy na temat religii. Godna uwagi jest zmiana nazwy przedmiotu religii, który nazywał się wcześniej „luterzańską nauką chrześcijańską”, a od 1969 roku stał się nieobowiązkowym przedmiotem o nazwie „wiedza o religii”. Duński system szkolny wymaga (obowiązkowo) uczestnictwa dzieci w edukacji religijnej do okresu konfirmacji. Jeśli rodzice nie są chrześcijanami, wtedy ich dziecko jest zwolnione z tego obowiązku. W 2003 roku tylko 2-3% rodziców skorzystało z tej możliwości.

Zaczynają być również organizowane lekcje religii niechrześcijańskiej. Niemcy eksperymentalnie wprowadziły w szkołach podstawowych w Dolnej Saksonii i Bawarii (Erlangen) religię islamską w regionach o dużych skupiskach muzułmanów. W Berlinie wspólnota buddyjska otrzymała zezwolenie na wprowadzenie nauki religii buddystycznej jako przedmiotu nadobowiązkowego.

Inną tendencją jest zauważenie potrzeby edukacji religijnej i uwzględnianie religioznawstwa w programach nauczania w krajach zdecydowanie dotąd broniących laickiego charakteru oraz neutralności światopoglądowej szkoły (Francja, USA) (*W. Rabczuk, 2002, s. 20, 29*).

Europa poprzez edukację religijną usiłuje odnaleźć swe zapomniane wartości duchowe, nadając edukacji religijnej formy opisowe, krytyczne, ale mające na celu dobro duchowe dziecka jako wartości nadrzędnej.

Dla Rosji edukacja religijna stała się formą zapełnienia *vacuum* dawnej indoktrynacji komunistycznej i zarazem narzędziem potężnego Kościoła prawosławnego.

Specyficzne miejsce na mapie edukacyjnej zajmuje Francja, gdzie występuje laicki system szkolnictwa i gdzie dotychczas nie było miejsca na promocję lub propagację religii. Wyjątek stanowi obszar Alzacji i Lotaryngii, gdzie z przyczyn

historycznych (przynależność do roku 1919 do Cesarstwa Niemieckiego) edukacja religijna w szkołach jest wspierana przez państwo według modelu niemieckiego.

Edukacja religijna w tradycyjnie protestanckiej Anglii i Walii jest obowiązkowa dla wszystkich uczniów. Charakteryzuje ją podkreślanie roli chrześcijaństwa w rozwoju Wielkiej Brytanii oraz udział innych grup religijnych w życiu społecznym. W systemie angielskim edukacja religijna obejmuje naukę o chrześcijaństwie, hinduizmie, judaizmie, islamie, buddyzmie i religii Sikhów. Nauka religii ma charakter opisowy i krytyczny z możliwością dyskusji i ma na celu rozwijać poczucie wartości społecznych i bycia obywatelem społeczeństwa wielokulturowego.

Nauczanie religii Kościoła rzymskokatolickiego przebiega we wszystkich krajach według jednego modelu tożsamego z zasadami wiary zawartego w katechizmie katolickim. Edukacja religijna dostosowana jest do systemów obowiązujących w poszczególnych krajach. Ten fakt podkreśla uniwersalizm edukacji religijnej pro-ponowanej przez Kościół rzymskokatolicki.

W Stanach Zjednoczonych istnieje tradycyjny rozdział między religią a systemem szkolnym. Praktycznie edukacja religijna jest uzupełnieniem edukacji w formie „szkółki niedzielnej”, kiedy rodzice są obecni na nabożeństwie. Nierzadko grupy religijne Żydów, muzułmanów i chrześcijan spotykają się w specjalnych klasach po zakończeniu lekcji w swej szkole publicznej. Jednakże dla wielu środowisk jest to niewystarczające, dlatego tworzą swe własne szkoły religijne po to, aby umożliwić dzieciom dalsze kultywowanie religii na poziomie zaawansowanym. Amerykańska szkoła może nauczać o religii, ale w formie bezstronnej, czysto akademickiej, bez prozelityzmu, który jest uznawany za łamanie prawa konstytucyjnego. Ciekawe, że uczniowie w szkołach amerykańskich wygłaszają przysięgę (od 1954 roku) tzw. *Pledge of Allegiance*, która używa określenia *Jeden naród przed Bogiem*, co wywołuje krytykę niektórych grup społecznych jako łamanie Pierwszej Poprawki do Konstytucji Stanów Zjednoczonych, mówiącej o rozdziale państwa od religii.

Przykłady europejskich społecznych inicjatyw w obszarze edukacji religijnej

Podczas konferencji *Intereuropean Commission on Church and School w Trondheim* (Norwegia) w

roku 2000 na temat: „Europejskie społeczeństwo pluralistyczne - możliwości współpracy pomiędzy Kościołem i szkołą”, profesor pedagogiki religii, Friedrich Schweitzer przedstawił programowy artykuł o roli edukacji religijnej w kontekście instytucji Unii Europejskiej. Znamienne są słowa ze wstępu wystąpienia F. Schweitzera: *W tej sytuacji (...) musimy się najpierw zapytać, w jakim sensie Europa faktycznie może tworzyć wyzwanie dla edukacji religijnej A w końcu musimy pomyśleć o rozwiązaniach, w których relacje pomiędzy edukacją religijną a Europą przybiorą taką formę praktycznej edukacji religijnej, by dzieci i młodzież którzy będą europejskim pokoleniem dorosłych jutra, mogli widzieć stosowność tych relacji (F. Schweitzer, s.101 - 105).* Następnie F. Schweitzer stwierdza, że edukacja pozostawiona jest w gestii każdego państwa członkowskiego Unii Europejskiej, jednak Unia wpływa na ogólną praktykę edukacyjną przez:

- cele edukacji (najczęściej poznawcze),
- uwarunkowania prawne (łącznie z prawami wyrażania przekonań religijnych), 6 J
- wielość modeli edukacji religijnej w szkolnictwie (1) denominacyjny
- 2) studyjny, tj. bez udziału wspólnot religijnych na przykład w Anglii, Szwecji
- 3) laicko-demokratyczny jak we Francji i),
- tożsamość europejską a religijną (problem odwoływania się (lub nie) do chrześcijańskich korzeni tożsamości europejskiej),
- religijne podstawy społecznej solidarności (etyka i moralność wypływające z religii).

Pragnienie Unii Europejskiej, by być systemem pluralistycznym wywołuje szereg wyzwań związanych z tolerancją i życiem z innymi (także etnicznie), biorąc pod uwagę związek między sprawnym funkcjonowaniem społeczeństw[^] demokratycznego a pozytywnym wpływem wspólnot religijnych. Badania świadczą o stopniowym spadku standardów edukacyjnych w szkołach państwowych oraz braku wychowawczych wzorów moralnych i intelektualnych. Już dziś nawołuje się o szkoły autonomiczne, niezależne od państwa i bez wiążących przepisów.

F. Schweitzer proponuje nowy model europejskiej edukacji religijnej, zawierający następujące założenia: a) nauczyciele edukacji religijnej nie tylko mają wspierać ideę państwa obywatelskiego (civil society), ale także

aktywnie ją wspomagać, b) nowy model edukacji religijnej wymaga innego rodzaju kształcenia nauczyciela i nowych teorii; to będzie możliwe do osiągnięcia, jeśli edukacja religijna poszerzy swe horyzonty, koncentrując się bardziej na Europie niż kontekście narodowym, c) edukacja religijna w Europie potrzebuje autonomii, tj. powinna być reprezentowana przez poszczególne stowarzyszenia nauczycieli edukacji religijnej.

Edukacja religijna nie może pomyślnie funkcjonować bez sprawnego, mocnego społeczeństwa obywatelskiego, świadomego istnienia wspólnot religijnych. Mocne obywatelskie społeczeństwo ze swej strony nie może się obejść bez szkół, w których społeczność religijna obecna jest w formie edukacji religijnej. Dalszym przykładem praktycznej inicjatywy jest działalność nowo powstałej grupy koordynującej edukację religijną - *The Coordinating Group for Religious Education in Europe (CoGREE)*. CoGREE jest nieformalnym stowarzyszeniem europejskich nauczycieli religii, koordynującym działalność takich organizacji, jak:

- European Association for World Religions in Education (EAWRE),
- European Conference on Christian Education (ECCE),
- European Forum for Teachers of Religious Education (EFTRE),
- Inter-European Commission on Church and School (ICCS),
- The International Association for Christian Education (IV),
- Network for Christian Religious Organization in Europe (RE).

W trosce o przyszłość edukacji religijnej w Europie CoGREE opublikowała dokument *The Future Development of The European Union Education, Training and youth Programmes after 2006*, który został wysłany do Komisji Europejskiej (Petera Schreiner, 2003).

CoGREE promuje współpracę organizacji działających w obszarze nauczania religii w szkołach oraz chrześcijańską i religijną odpowiedzialność w obszarze europejskiej polityki edukacyjnej. Autor dokumentu, Peter Schreiner, stwierdza między innymi, że: *nadszedł szczególny czas dla przyszłości edukacji religijnej. Wspieramy ważną rolę kształcenia i wychowania, które wyposażają ludzi w umiejętności pozwalające odpowiadać na wyzwania nowych technologii*

i globalizacji, przeciwdziałać społecznej marginalizacji i promować porozumienie między różnymi grupami kulturowymi.

Autor podkreśla szczególną rolę Kościołów i społeczności religijnych w obywatelskim społeczeństwie europejskim, zwłaszcza po 11 września 2001 roku, kiedy rola religii w tworzeniu wspólnego życia została dostrzeżona i pojawiły się inicjatywy wspierające dyskusję o wspólne zasady etyczne i bardziej demokratyczne uczestnictwo obywateli w tworzeniu przyszłej Europy. Rada Europy również wylansowała projekt międzykulturowej edukacji, aby umożliwić Europejczykom zaangażowanie się w dialog oparty na tolerancji i zrozumieniu w sprawach religijnych, dlatego P. Schreiner żąda, by: *UE w swych działaniach dała przestrzeń i wsparcie projektom odnoszącym się do wartości i edukacji religijnej, jak również stworzyła lepsze możliwości społecznościom religijnym i organizacjom humanistycznym do wzięcia odpowiedzialności za proces wytwarzania propozycji nowego programu działalności edukacyjnej począwszy od roku 2007.*

W końcowej części dokumentu proponuje się następujące inicjatywy w celu ożywienia edukacji religijnej:

- programy gminne wzmacniające międzykulturową współpracę i działania wspierające międzyreligijną i międzykonfesyjną współpracę w obszarze edukacji i wychowania,
- zintegrowany program wspierający inicjatywy edukacyjne promujące wartości duchowe i etyczne dla Europy,
- wspieranie innowacyjnego podejścia do kształtowania europejskiej tożsamości i międzyreligijnego zrozumienia dla wspólnego życia w Europie.

Organizacja CoGREE proponuje, aby partnerami w rozwoju dialogu i monitorowania proponowanego programu byłyby następujące organizacje:

- „A Souls for Europe”,
- Konferencja Kościołów Europejskich (CEC),
- Rada Konferencji Episkopatów Europy (CCEE),
- CoGREE (Petera Schreiner, 2003).

Europejska edukacja religijna jako projekt międzykulturowy

Jeśli kształcenie szkolne traktować jako metodę pokonywania podziałów poli-tycznych,

społecznych i religijnych, to takie założenie w odniesieniu do edukacji religijnej pociąga konieczność rozważenia sposobów wdrażania jej w życie. Można przyjąć następujące koncepcje:

- Edukacja religijna separacyjna (model konfesyjno-katechumenalny)

Zwolennicy tego modelu wskazują na znaczenie poznania przez uczniów ich własnej tradycji religijnej. Program nauczania obejmuje przede wszystkim wiedzę na temat ich własnej religii i Kościoła. Zajęcia są organizowane tak, by wiedza dostarczyła sposobności do rozumienia własnej tradycji i tożsamości religijnej oraz wychowania do wartości religijnych. Takie stanowisko ma swoje odbicie w praktyce - przyjęły go szkoły wyznaniowe i jednowyznaniowe nauki religii w szkołach publicznych.

- Edukacja religijna formalnie integracyjna (model ponadkonfesyjny, religio-znawczy)

Jest to model stworzony w opozycji do podejścia konfesyjnego. Pozwala nabywać rzeczowe, obiektywne i krytyczne informacje na temat różnych religii oraz na tej podstawie poszukiwać wartości uniwersalnych, wspólnych dla wszystkich religii. Czy jednak ta swoista „wiedza o religii”, mająca uzasadnienia dydaktyczne, ale niepełniaca zadań wspólnotowych (kościelnych) oprócz solidnego wglądu we współczesne zagadnienia światopoglądowe i etyczne pozwoli na jakże potrzebną zmianę myślenia i postaw? Wartości uniwersalne nie istnieją w jakiejś próżni społecznej, ale są ujawniane we wspólnocie przez konkretnych ludzi. Model ten zakłada istnienie religii uniwersalnej, który jeżeli przyjąć, że istnieje, nie jest dostępny wprost, ale - podobnie jak to ma miejsce w przypadku wartości - przez konkretne postacie religii (B. Milerski, 1998, s. 295). Pluralizm życia religijnego i kulturowego domaga się nie tyle podejścia unifikującego, ile przede wszystkim zróżnicowanego, co może zapewnić edukacja wychodząca z konkretnej tradycji religijnej, a otwarta na dialog i współpracę z innymi religiami.

- Edukacja religijna integracyjna - projekt międzykulturowy (model między- konfesyjny, ekumeniczny)

Rzeczywista integracja polega na czymś więcej niż tylko na nabywaniu rzetelnych informacji. Integracja przejawia się w zmianie postaw. Nie da się jednak nauczyć tolerancji i zrozumienia. Aby doprowadzić do zmiany postaw uczniów, muszą oni przebywać w miniaturowym społeczeństwie

(klasie integrującej), w którym znajdują poparcie wartości nie zawsze akceptowane w szerszych społecznościach. Projekt międzykulturowy (międzywyznaniowy) edukacji religijnej docenia zarówno znaczenie obiektywnych informacji, szczególnie w zakresie celów poznawczych kształcenia, jak i potrzebę dawania przez nauczyciela (nauczycieli) subiektywnego wyrazu własnym przekonaniom oraz konkretnego wzorca postaw, co umożliwi realizację celów wychowawczych.

Praktyczna realizacja projektu międzykulturowego zakłada, że uczeń ma możliwość nabywania informacji, nadawania im znaczeń, porządkowania ich, jak również kształtowania własnych przekonań i postaw wobec innych religii z poszanowaniem i rozwijaniem własnej duchowości.

W zależności od przyjętych rozwiązań edukacja religijna w szkole europejskiej może być miejscem i przestrzenią życiową przygotowującą (przeszkadzającą) do inności, akceptacji tej inności, ułatwiającą (utrudniającą) dostrzeżenie jedności świata mimo jego różnorodności, przyczyniającą się (bądź też nie) do kształtowania nowego sposobu myślenia i postawy tolerancji,

jakże niezbędnych do tworzenia społeczeństwa konsensualnego i demokratycznego.

Literatura

1. J. Casanova: Public Religions in the Modern World. Chicago 1994, University of Chicago Press, s. 5 – 6 i n.
2. B. Milerski: Religia a szkoła. Status edukacji religijnej w szkole w ujęciu ewangelickim. Warszawa, 1998, Wyd. ChAT.
3. List Petera Schreiner, sekretarza CoGREE z dnia 13 lutego 2003 roku do Dyrektora Generalnego ds. Edukacji i Kultury przy Komisji Europejskiej w Brukseli, www.cogree.com/proiects/StatementEU130203.DOC
4. T. Pieronek: Jaki jest stosunek Unii Europejskiej do wspólnot wyznaniowych? „Kościół- Europa” 2002, nr 4-5, s. 1. www.kosciol-europa.pl
5. Por. W. Rabczuk: Nowe orientacje w nauczaniu religii w szkolnictwie krajów Europy Zachodniej, [w:] T. Lewowicki, A. Różańska, U. Klajmon (red.): Kwestie wyznaniowe w społecznościach wielokulturowych. Cieszyn 2002, Wyd. UŚ - Filia w Cieszynie, s. 20, 29.
6. F. Schweitzer: Europe - a challenge for religious education?, s. 101 – 105. www.congree.com

Анеля Ружанська

МІСЦЕ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНІЙ ПОЛІТИЦІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ЄВРОПИ

Релігійна освіта шукає свою соціально-культурну ідентичність у сучасній полікультурній Європі. Вона набуває різних аспектів та відіграє специфічні ролі у національних освітніх програмах. Полікультурність, демократичні цінності та етнічне самоусвідомлення не можуть бути реалізованими без освіти, відкритої до релігійної ідентичності. Проаналізовано спроби організувати європейський рух освітян за впровадження ефективної європейської моделі міжкультурної освіти.

Ключові слова: освітня політика, релігійна освіта, полікультурна Європа, соціально-культурна ідентичність, національні освітні програми, демократичні цінності.

Aniela Różańska

MIEJSCE EDUKACJI RELIGIJNEJ W POLITYCE OŚWIATOWEJ WIELOKULTUROWEJ EUROPY

Edukacja religijna poszukuje swoją społeczno-kulturową tożsamości we współczesnej wielokulturowej Europie. Wciela się w różne aspekty i odgrywa szczególne role w narodowych programach edukacyjnych. Wielokulturowość, wartości demokratyczne i samoświadomość etniczna, nie mogą być zrealizowane bez edukacji otwartej na religijną tożsamość. Zanalizowano podjęte próby zorganizowania europejskiego ruchu wychowawców wspierającego wprowadzenie skutecznego europejskiego modelu edukacji międzykulturowej.

Słowa kluczowe: polityka edukacyjna, edukacja religijna, wielokulturowa Europa, społeczno-kulturową tożsamości, narodowy programy edukacyjny, wartości demokratyczne.

*Anyelya Ruzanska***THE PLACE OF RELIGIOUS EDUCATION IN THE EDUCATIONAL POLICY OF
MULTICULTURAL EUROPE**

Religious education looks for its socio-cultural identity in contemporary multicultural Europe. Religious education takes different facet and plays specific roles in national educational curricula. Multiculturalism, democratic values and ethnic awareness cannot go well without education open to religious identity. There are attempts to organize European movement of religious educators in order to contribute effectively into European model of intercultural education.

Key words: *educational policy, religious education, multicultural Europe, socio-cultural identity, national educational programs, democratical values.*